

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.037 у Хмельницькому
університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Крушинського С.А. на дисертацію Лазаренка Віталія Володимировича на тему «Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності за законодавством України», подану на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право

Ступінь актуальності теми дисертації. Формування і розвиток ринкової економіки в Україні потребує підтримки і охорони, у тому числі й кримінально-правовими засобами. Банкрутство суб'єктів господарювання може мати негативний вплив як на власників, кредиторів, співробітників, споживачів, так і на суспільство в цілому. Воно може вплинути на економічний розвиток регіону і навіть країни в цілому, призвести до збільшення безробіття, зменшення конкуренції на ринку, збільшення цін на товари та послуги. Також банкрутство суб'єктів господарювання може призвести до втрати довіри до фінансової системи та може вплинути на її стійкість, спричинити негативний вплив на інвестиційний клімат. Умисні дії, спрямовані на доведення суб'єкта господарської діяльності до банкрутства, можуть мати значний негативний вплив на економіку та суспільство в цілому. Саме тому вони на сьогодні є кримінально протиправними.

Разом з тим, низка питань, пов'язаних з притягненням до кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства, є дискусійними і мають неоднозначну наукову оцінку. Норми закону про кримінальну відповідальність у цій частині мають також низьку ефективність. Тому завданням кримінально-правової доктрини є пошук шляхів удосконалення цих норм з метою забезпечення виконуваності їх призначення. З огляду на вказані аргументи є всі підстави погодитися із вибором теми дисертації як безумовно актуальної для теорії кримінального права, а також правозастосовної практики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертант чітко окреслив наукову проблему, яка підлягає дослідженню і вирішенню, правильно визначив об'єкт та предмет дослідження. Структура дисертаційного дослідження є чіткою і послідовною. Запропонована структура дисертації дала можливість автору розкрити сутність доведення до банкрутства суб'єктів господарювання, проаналізувати кримінальне законодавство України та окремих зарубіжних країн в частині відповідних кримінально-правових заборон, проаналізувати ознаки складів відповідних кримінальних правопорушень, окреслити проблеми притягнення до відповідальності за їх учинення, внести пропозиції щодо удосконалення чинного кримінального законодавства України.

Метою дослідження автор визначив вирішення конкретного наукового завдання – здійснення комплексної кримінально-правової характеристики кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, та визначення шляхів удосконалення зазначеної кримінально-правової норми. Для досягнення

поставленої мети визначено дев'ять завдань, які в цілому кореспондують з планом роботи та положеннями, викладеними у висновках, і успішно виконані дисертантом.

З урахуванням поставленої мети, визначеного об'єкта та предмета дослідження дисертантом правильно використані загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання у їх поєднанні. Такий підхід забезпечив повноту розроблення теми дослідження і достовірність отриманих результатів.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, обумовлена й тим, що здобувач використав достатню кількість актів вітчизняного та зарубіжного законодавства (Англії, Болгарії, Грузії, Естонії, Іспанії, Казахстану, Китаю, Латвії, Литви, Молдови, Польщі, Румунії, США, Угорщини, Франції, Німеччини, Чехії, Швеції), судової практики, наукової літератури з аналізованих питань. У своїй роботі Лазаренко В.В. використовує ґрунтовні наукові публікації з досліджуваної проблеми, на сторінках дисертації веде аналіз наукових позицій, полемізує з дискусійних питань.

Висновки та рекомендації дисертант обґрунтовує з урахуванням судової практики на основі вивчення судових рішень у кримінальних провадженнях щодо доведення суб'єктів господарської діяльності до банкрутства, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Таким чином, достовірність та обґрунтованість положень, висновків та рекомендацій, отриманих Лазаренком В.В. у дисертаційному дослідженні, забезпечена завдяки використанню належної джерельної бази, опрацюванню значної кількості нормативних актів як України, так і зарубіжних держав, судової практики, правильному поєднанню методів наукового пошуку.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу у наукових публікаціях. Є підстави стверджувати, що рецензована дисертація є одним із перших у вітчизняній науці кримінального права комплексним дослідженням теоретичних і прикладних проблем кримінальної відповідальності за доведення суб'єктів господарської діяльності до банкрутства, в якому сформульовано рекомендації для удосконалення положень національного кримінального законодавства.

У межах здійсненого дослідження отримано результати, що мають наукову новизну. Зокрема, за результатами дослідження історії становлення інституту банкрутства автор запропонував виокремлювати: період часів Київської Русі; період часів перебування України в складі російської імперії; період проведення нової економічної політики за часів радянської влади; період розвитку законодавства України після проголошення незалежності; період адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

В роботі висловлено підхід до розмежування понять «неплатоспроможність» і «банкрутство». Обґрунтовано, що неплатоспроможність є передумовою банкрутства, оскільки якщо платоспроможність боржника не буде відновлена шляхом застосування процедури санації, то його буде визнано банкрутом.

Автором запропоновано назву розділу VII Особливої частини КК викласти у такій редакції: «Кримінальні правопорушення проти господарської діяльності», мотивуючи це тим, що зворот «кримінальні правопорушення проти...» цілком

охоплює як випадки вчинення кримінальних правопорушень проти здійснення законної господарської діяльності, так і поза сферою господарської діяльності.

У дисертації наведено основні способи доведення до неплатоспроможності та банкрутства, зокрема: отримання кредитних коштів або безвідсоткової зворотної фінансової допомоги з подальшим їх виведенням та створенням штучної кредиторської заборгованості перед іншим суб'єктом господарської діяльності; продаж майна суб'єкта господарської діяльності та виведення коштів шляхом укладення договорів купівлі-продажу з іншим суб'єктом господарської діяльності; отримання поворотної фінансової допомоги від суб'єкта господарської діяльності з подальшим зверненням до суду із заявою про порушення справи про банкрутство; завідомо збиткова інвестиція у цінні папери «фірм-одноденок», які на ринку нічого не коштують, але за номінальною вартістю в сумі складають десятки або навіть сотні мільйонів гривень; постачання товарів або надання послуг з використанням підприємств – боржників в якості «податкових ям» з метою ухилення від сплати податків та незаконного відшкодування податку на додану вартість; невиконання належних управлінських обов'язків, що істотно впливає на фінансовий стан суб'єкта господарської діяльності, зокрема, нестягнення дебіторської заборгованості або ухиляння від прийняття рішень, здатних попередити настання неплатоспроможності, тощо.

Заслуговує на увагу висловлена дисертантом пропозиція включити до кола спеціальних суб'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК України, кінцевого бенефіціарного власника, який здійснює вирішальний вплив на діяльність суб'єкта господарської діяльності. Також варто погодитись із висновком про недоцільність включення до зазначеного кола спеціальних суб'єктів фізичної особи-підприємця, оскільки у разі припинення своєї діяльності зобов'язання за укладеними договорами залишаються за нею як фізичною особою.

На думку рецензента, варто підтримати підхід автора щодо доцільності передбачити відповідальність не за умисне доведення до банкрутства, а саме за умисне доведення суб'єкта господарської діяльності до неплатоспроможності. Адже, у разі застосування процедури санації і відновлення платоспроможності боржника, особа, яка вчинила умисні дії чи бездіяльність, що призвели до неплатоспроможності, не буде підлягати кримінальній відповідальності. Заслуговує на увагу висловлена дисертантом вказівка про недоцільність криміналізації необережного доведення до неплатоспроможності.

Крім того, автор слушно акцентує увагу на низькій ефективності аналізованої кримінально-правової заборони, оскільки протягом 2012-2022 років суди в Україні здебільшого закривали кримінальні провадження по обвинуваченню за ст. 219 КК у зв'язку з закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. При цьому в окремих випадках державі чи кредитору завдавалася матеріальна шкода в розмірі десятків та навіть сотень мільйонів гривень.

Наукове дослідження, проведене Лазаренком В.В., має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Наведені дисертантом положення та пропозиції можуть бути використані для удосконалення чинного кримінального законодавства України. Наприклад, автором внесено пропозицію викласти ст. 219 КК України з новою назвою («Доведення до неплатоспроможності») та у новій редакції. Також пропонується доповнити КК України новою статтею – 219-1 «Незаконні дії у разі

неплатоспроможності чи банкрутства», натомість, виключивши ст. 166-16 КУпАП. Пропозиції щодо удосконалення кримінального законодавства узагальнені у вигляді проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення відповідальності за доведення до неплатоспроможності)», що поданий у додатку до роботи.

Основні результати дисертації Лазаренка В.В. достатньо повно відображені у 4 наукових статтях, з яких 3 опубліковані у вітчизняних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, а 1 – у зарубіжному рецензованому виданні, а також у 4 тезах доповідей на конференціях, що відповідає вимогам, передбаченим постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44.

Основні положення дисертації, що виносяться на захист, у достатньому обсязі відображені в анотації до дисертації, зміст якої відповідає встановленим вимогам. Текст дисертації викладено у науковому стилі, літературною державною мовою.

Оцінка відсутності / наявності порушення академічної доброчесності. У дисертації звернення здобувача до ідей, думок інших науковців містять посилання на відповідні джерела. Порушень академічної доброчесності у тексті дисертації рецензентом не виявлено.

Загальна позитивна оцінка дисертації не виключає можливості висловлення окремих зауважень, виявлення окремих спірних та таких, що потребують додаткової аргументації, положень і висновків, внесення певних побажань рекомендаційного характеру.

1. У підрозділі 1.1 автор досліджує історичні аспекти становлення та розвитку правового регулювання кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства. Однак увага взагалі не приділяється законодавству, яке існувало за часів перебування західноукраїнських земель під владою Польщі та Австро-Угорщини.

2. Дисертант наводить у роботі перелік кримінально-правових заборон, які, на його думку, на сьогоднішній день охороняють відносини у сфері банкрутства, зокрема, порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220-1 КК України). Видається, що така позиція потребує додаткової аргументації.

3. Розглядаючи суб'єктивні ознаки доведення до банкрутства, автор зазначає, що «Україна пішла «проміжним» шляхом у питанні відповідальності юридичних осіб, при якому юридична особа формально не визнається суб'єктом кримінального правопорушення, але до неї можуть застосовуватись всі майнові покарання». По-перше, варто відзначити, що використання терміну «покарання» у цьому контексті не є коректним, адже до юридичних осіб можуть застосовуватись заходи кримінально-правового характеру. По-друге, варто більш чітко висловити власну позицію щодо можливості застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру власне за доведення до банкрутства.

4. Наводячи думку інших науковців з аналізованих питань, дисертант не завжди висловлює власну думку, не завжди вказує, чи він погоджується із запропонованою позицією.

Разом з тим, слід відзначити, що висловлені рецензентом зауваження і побажання мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Висновки:

1. Дисертація Лазаренка Віталія Володимировича на тему «Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності за законодавством України» є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що у своїй сукупності мають значення для розвитку доктрини кримінального процесуального права та судової практики.

2. Дисертація Лазаренка В.В. виконана і оформлена у відповідності до вимог, передбачених Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), відповідає пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

3. Здобувач Лазаренко Віталій Володимирович заслуговує на присудження йому освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензент

**завідувач кафедри кримінального
права та процесу Хмельницького
університету управління та права
імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук, доцент**

Сергій КРУШИНСЬКИЙ